

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ДОКТРИНІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Проблема міжнародної правосуб'єктності є однією з найбільш дискусійних у сучасній доктрині міжнародного права [1, с. 81–88]. Наразі, існують різні підходи щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права. Наведене обумовлене, насамперед, відсутністю єдиного розуміння сутності суб'єктів міжнародного права та ознак, які їм притаманні [2, с. 73]. Відповідно до «класичної» («традиційної») концепції, яку підтримує більшість науковців, особливо радянських часів, до суб'єктів міжнародного права відносяться лише держави. На думку ж сучасних науковців, всі суб'єкти міжнародного права слід поділяти на основні (первинні) – держави, нації і народності, міжнародні міжкурядові організації, та похідні (вторинні) – міжнародні міжкурядові організації, специфічні державоподібні утворення. Але, на нашу думку, даний перелік є неповний, адже реалії міжнародного права дещо інші і з розвитком суспільства, досить закономірно був виділений такий суб'єкт міжнародного права, як фізична особа або людина (в різних джерелах по різному). Так, французький вчений Ж. Тускоз відносить до суб'єктів міжнародного права державу, міжнародні організації, недержавні юридичні особи та фізичних осіб [3, с. 43].

У науці міжнародного права питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи вивчали такі дослідники як Ж. Тускоз, О. В. Тарасов, Н. С. Кучерук, В. В. Мицик, М. А. Баймуратов, Д. Кулеба, І. І. Лукашук, Г. І. Тункін, С. В. Черниченко, Б. Б. Ганюшкін, Н. Мугерва, А. І. Дмитрієв, Г. В. Ігнатенко та інші. Але А. І. Ковлер слушно зауважив про те, що дискусія про міжнародну правосуб'єктність індивіда зовсім не завершена, більш того, на пострадянському просторі вона, власне кажучи, тільки серйозно починається [4, с. 26].

На нашу думку, дане питання досі залишається дискусійним, оскільки, міжнародно-правові акти, тобто узгоджені державами обов'язкові між-

---

¹ Студентки 4 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

народні документи, в яких фізична особа визнавалась би суб'єктом міжнародного права, відсутні. Відсутні також тлумачення щодо цього універсальними міжнародними судовими установами. Згідно зі ст. 34 Статуту Міжнародного Суду ООН: «Тільки держави можуть бути сторонами в справах, що їх розглядає Суд». Як зазначає В. В. Мицик, «дискусія чиниться між правознавцями, які займають різні позиції від проголошення індивіда суб'єктом міжнародного права або формування такого його статусу, або визнання за ним певної міжнародної правосуб'єктності до констатації відсутності такої» [4, с. 29].

Розглядаючи дане питання, слід найперше з'ясувати, що є міжнародною правосуб'єктністю. Відповідно до доктрини міжнародного права, вона є основною ознакою суб'єкта міжнародного публічного права, що виявляється, як правило, у наявності прав і обов'язків, установлюваних звичаєвими і договірними нормами міжнародного права.

Надалі, розглядатимемо правосуб'єктність людини зокрема.

Найбільш всебічне дослідження різних поглядів на дану проблематику провели Д. І. Фельдман та Г. І. Курдюков. В рамках своїх досліджень, вони розділили теорії міжнародної правосуб'єктності індивіда на три групи:

1) теорії, відповідно до яких фізична особа виступала єдиним суб'єктом міжнародного права;

2) теорії, за якими фізична особа визнавалась одним із видів суб'єктів міжнародного права на основі норм міжнародного права;

3) теорії, які визнають фізичну особу суб'єктом міжнародного права, проте виводять цю «якість індивіду» не з норм міжнародного права, а із угод, укладених між державами [2, с. 74].

Однак, незважаючи на формування у науковій літературі позицій щодо включення фізичних осіб кола суб'єктів міжнародного права, домінуючою у вітчизняній доктрині міжнародного права є точка зору, за якою вказані особи не є суб'єктами міжнародного публічного права. Прихильники такого правового підходу стверджують, що індивіди знаходяться під юрисдикцією держави і виступають суб'єктами внутрішньодержавних правових відносин, атому вони не мають самостійного міжнародного статусу, не володіють юридичною здатністю до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків; суб'єкти міжнародного права виступають його творцями, їх волею створюються норми міжнародного права, тоді як фізичні особи такими можливостями не наділені; права

і свободи фізичних осіб, закріплені у міжнародно-правових документах, насамперед, є виявом волі держави; більшість міжнародних норму сфері прав людини є абстрактними і для їх реалізації необхідно прийняття внутрішньодержавних актів [5, с. 76]

Н. С. Кучерук, вважає, що «існують достатні правові підстави не погодитись із позицією науковців, щодо того що фізичну особу не можна вважати суб'єктом міжнародного права. Насамперед, слід зазначити, що звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У даному контексті було б нелогічно говорити про відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків, а отже, і відсутності міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. З цих же підстав, можна говорити про наявність статусу суб'єкта міжнародного права у юридичних осіб, оскільки із позовами до Європейського суду з прав людини звертаються не лише фізичні, але і юридичні особи. Більше того, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни» [2, с. 74].

На думку Тарасова О. В., «одним з нових наукових напрямків, що прагнуть здолати ці методологічні крайнощі, є правова персонологія – наука про правову особистість, однією з аксіом якої є твердження, що без правосуб'єктності фізичної особи існування будь-якого правопорядку неможливе за визначенням. Правосуб'єктність людини служить підґрунтям для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі. Тим більше абсурдними є спроби обґрунтування залучення «несуб'єкта» права до юридичної відповідальності. Не можна нести національно-правову кримінальну відповідальність, якщо перед нами «несуб'єкт» національного права. Аналогічною є ситуація і з міжнародно-правовою кримінальною відповідальністю» [7, с. 204].

Крім того, Тарасов О. В. обґрунтував новий підхід до розуміння самої природи міжнародної правосуб'єктності як феномена, похідного від правосуб'єктності людини як такої. У своїй дисертації він наголошує, що «жодна інша юридична, релігійна, філософська й соціо-гуманітарна

дисципліна, крім науки міжнародного права, не бере на себе сміливості спростовувати суб'єктність людини. Абсурдність виключення із соціо-гуманітарної реальності, у тому числі правової, людини зрозуміла всім. Вказується, що існує багато можливостей довести міжнародну правосуб'єктність людини. Наприклад, звернутися до норм міжнародного права, що закріплюють міжнародно-правовий статус людини. Якщо є правовий статус, то повинен бути і його носій. Саме цим традиційним (нормологічним) шляхом більшість юристів-міжнародників зробили висновок про наявність міжнародної правосуб'єктності людини. Інший шлях – проаналізувати практику міжнародних трибуналів *ad hoc*, Міжнародного кримінального суду, Європейського й Міжамериканського судів з прав людини та інших міжнародних органів, що допускають до участі в міжнародному процесі фізичних осіб. Комунікативний підхід легко виявляє фізичну особу як сторону подібних міжнародних правовідносин» [8, с. 16].

Також слід особливу увагу звернути на думку Тарасова О. В., що «будь-який колективний суб'єкт права може діяти тільки лише через систему своїх органів. Державні й корпоративні органи можуть юридично функціонувати лише через систему посадових(фізичних) осіб, що здійснюють саморепрезентаційну діяльність. Законодавчо або договірним шляхом можна заснувати юридичну особу,але вона так і залишиться персонативною пустушкою, якщо жодна фізична особа не приступить до виконання своїх посадових обов'язків. Поза фізичною особою світ права мертвий. У цьому основна ідея правової персонології. Саме людина є джерелом і носієм усієї правової реальності. Тільки фізичні особи вміють читати,тлумачити, розуміти нормативні тексти й діяти відповідно або невідповідно до нормативних вимог, тільки шляхом притягнення до відповідальності конкретної фізичної особи, як зазначено у вирокі Нюрнберзького трибуналу, право може досягти своєї мети. Тому людина як фізична особа завжди є присутньою у якості сутнісної правової підстави в будь-якій правовій системі» [8, с. 17].

Як заключну частину нашого дослідження, хочемо зазначити думку Д. В. Кулеби своїх працях він наголошує, що «до того ж часу, поки не буде зроблений перехід до виключно нової думки [персоналізації], уявлення про міжнародну правосуб'єктність людини, держави та організації не відповідатимуть природі та завданням міжнародного права. З метою подолання цієї системної проблеми філософія міжнародного

права початку XXI століття вже зробила суттєвий крок вперед. Вона справедливо не розглядає ані людину, ані державу, ані організацію як панацею від усіх міжнародних хвороб, а лише визнає за ними певні заслуги. Вони з абсолютних перетворюються на відносні категорії. І схоже, що саме таке вирівнювання є позитивною перспективою міжнародного права в цілому та розвитку інституту міжнародної правосуб'єктності зокрема» [6, с. 83].

Проаналізувавши думки різних науковців, а також з урахуванням змісту нині чинних норм міжнародного права та тенденцій його розвитку, можемо зробити висновок, що фізичну особу необхідно розглядати як суб'єкт міжнародного права.

Література:

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права : проблеми сучасної теорії / О. В. Тарасов. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
2. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права Режим доступу:http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/227/Kucheruk_fizyczna_osoba_subject.pdf?sequence=1
3. Тускоз Ж. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. – К.:«АртЕк», 1998. – 416 с.
4. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи / В. В. Мицик // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 25-36.
5. Баймуратов М. А. Международноепубличное право: Учебник. – К.:Истина, 2004. – 552 с.
6. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи / Д. Кулеба // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 70-83.
7. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці юрнберзького трибуналу / О. В. Тарасов // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 200-206.
8. Тарасов О. В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві [Текст] : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / О. В. Тарасов. – Х.: [б. в.], 2015. – 40 с.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О. В. Тарасов